

Esdonkstraat 2

Eerde, Esdonkstraat 4, kerk van de H. Antonius-abt

Algemene gegevens

Oorspronkelijke functie : R.K. Parochiekerk, gebouwd naar ontwerp van architect Hendrik van Tulder (Tilburg 1819 - Schaerbeek 1903) die voornamelijk in het Bisdom Den Bosch actief was. Het was zijn derde kerk waarin hij stenen gewelven toepaste. Het basilicale kerkgebouw zonder transept is neogotisch van stijl en vormt het eerste voorbeeld binnen het oeuvre van de architect. Daarbij is Gemert (1853; als uitbreiding van een middeleeuwse kerk) buiten beschouwing gelaten. Jongste voorbeeld is Westerhoven (1885). De kerk in Zijtaart, eveneens uit 1871 is waarschijnlijk iets later gebouwd of gereedgekomen.

Huidige functie: Idem
Bouwjaar: 1871 – '72

Monumentenbeschrijving

Het object ligt aan het eind van een langgerekt plein (Esdonkstraat) waarvan de as haaks op die van de hoofdstraat (Kapelstraat) ligt. Voor de toren staat een Heilig-Hartbeeld waarvan de plechtige onthulling in 1924 plaats vond. 'Deze ceremonie werd door onderscheidene geestelijke en civiele autoriteiten bijgewoond. Het standbeeld werd aan pastoor J.F. Van de Sande ter gelegenheid van zijn zilveren priesterjubileum aangeboden, en is een sieraad voor de gemeente Eerde (einde citaat)'. De as van kerk en plein is noordoostelijk gericht. Het priesterkoor ligt op het noordoosten, de toren aan zuidwestkant. Het schip telt zes traveeën, het priesterkoor twee waarop een koorsluiting volgt die uit vijf zijden van een tienhoek bestaat. Deze vorm is ongetwijfeld ontleend aan de vijftiende-eeuwse kerk van Gemert die tevoren door Van Tulder is hersteld en uitgebreid.

De toren staat aan drie zijden vrij. Steunberen geleden de gevels van kerk en toren. Aldaar en op de westelijke hoeken van de zijbeuken zijn ze overhoeks geplaatst. Op de westelijke hoeken van de lichtbeuk zijn geen steunberen aanwezig. Wel rijzen uit de lessenaarsdaken van de zijbeuken steunberen op. Alle steunberen gaan over de volle hoogte door. Ze zijn bij de toren, de zijbeuken en

het koor respectievelijk 3x, 1x en 2x versneden. Versnijdingen en afdekkingen zijn in Franse kalksteen uitgevoerd. De steunberen van de toren en die op de hoeken van de zijbeuken zijn bovendien van frontalen voorzien. Bij de toren zijn deze te vinden ter hoogte van het benedendeel van de tweede geleding, bij de zijbeuken ter hoogte van de daklijst alwaar de beren tot boven de daklijst zijn voortgezet als een vierkante trommel, afgedekt met een zadeldakvormig natuurstenen element. Waterlijsten onder de vensters en torennissen ontbreken. Langs de flanken van het koor zijn lage sacristie-aanbouwen onder lessenaarsdak aanwezig. Ook deze hebben steunberen waarvan de eindberen overhoeks zijn geplaatst. Een plint, afgedekt met Franse kalkstenen band is rondom het hele gebouw gevoerd. De gevels zijn onder de dakvoet bekroond met bakstenen tandlijsten waarvan die van de hoge delen gecompliceerder zijn dan die van zijbeuken en nevenruimten. Alle vensters zijn voorzien van traceringen met toten in het couronnement en zijn tweeledig en voorzien van hardstenen afzaten. Zowel de middenmontants als de zijmontants zijn van mergel. De vensters van de lichtbeuk en het priesterkoor zijn diep ingesneden en hebben haakse dagkanten. Tussen de spitsbogen van beide delen vinden we hier een vierpas met toten en een ingeschreven vierkant. De zijbeuksvensters zijn minder diep geplaatst en hebben eveneens haakse dagkanten. Deze zijn bovenin van een driepas voorzien, in dit geval met ingeschreven driehoek. De koorvensters hebben te halverhoogte bruggen die van traceerwerk zijn voorzien. De eindgevels van de zijbeuken en nevenruimten steken boven de dakvlakken uit en zijn daar met hardsteen afgedekt. De oostelijke halve topgevels zijn van een lichtsleuf voorzien. Aan de westkant zien we hier nisjes in de vorm van een latijns kruis. In de laatste travee van de zijbeuken is een uitbouw tussen de steunberen aanwezig. In de huidige gedaante zijn deze uitbouwen ingrijpend hersteld of vernieuwd. Hun vorm is ontleend aan uitgebouwde biechtstoelen. De westelijke zijbeuksgevels zijn voorzien van tweeledige spitsboogvensters als voren. Oude beglazing is alleen nog aanwezig in het priesterkoor. De spitsboogvensters van beide sacristieën hebben een sferische driepas tussen de spitsbogen van beide leden.

De toren heeft aan de noordzijde een half-achthoekig uitgebouwde traptoren die opgaat tot iets boven de dakvoet van de middenbeuk. Verder bestaat de toren uit drie geledingen waarvan de onderste aan twee zijden (voorkant en rechterzijkant) een diepe nis heeft, opgaand tot bijna aan de dakvoet van de middenbeuk. In deze spitsboognissen, met tweemaal ingehoekte bakstenen profileringen, zijn respectievelijk de hoofdingang en een kleine zijdeur opgenomen. Beide deuren zijn in het binnenvlak van de torenmuren geplaatst. De ingangen zijn voorzien van een spitsbogig bovenlicht met traceerwerk dat bij de hoofdingang bestaat uit een cirkel met ingeschreven vierpas en twee basiscirkels van kleinere diameter met ingeschreven driepassen. Dit bovenlicht is door een hardstenen, geprofileerde latei gescheiden van de dubbele deuren eronder. De laatste zijn van siersmeedwerk voorzien. Het hoofdportaal is risalietvormig uitgebouwd en eindigt met een topgeveltje waarvan de hellingen, schouders en topmakelaar met natuurstenen ezelsruggen zijn afgedekt. In dit geveltje bevindt zich een cirkelvormig nisje met ingeschreven driepas. De zij-ingang heeft in het spitsbogige bovendeel een ingeschreven driepas. Beide ingangnissen zijn afgedekt met een gepleisterd ribloos kruisgewelf. De grote zijgevelnissen van deze geleding zijn blind, de nis in de voorgevel is voorzien van een groot venster met kalkstenen traceerwerk, vierledig met couronnement voorzien van kapiteeltjes en toten in de deelboogjes. De middenmontant is wat zwaarder dan de zijmontants. Tussen de 'vork' van beide helften is een cirkel-element aanwezig dat is opgedeeld in drie sferische driepassen. De eerste torengleding eindigt met een bakstenen tandlijst die met een brede hardstenen afzaat is afgedekt. De tweede geleding, grotendeels

vernieuwd na de tweede wereldoorlog, is aan de drie vrije zijden voorzien van twee ondiepe spitsboognissen waarin diepe vensters zijn geplaatst. Deze vensters zijn ongeleed en hebben kalkstenen zijmontants met toten in de vensterkop. Ook de tweede geleding heeft een bakstenen tandlijst, afgedekt door een hardstenen afzaat. Deze en de derde geleding zijn na oorlogsschade herbouwd door architect Rooyackers te Schijndel. Ze herhalen in grote lijnen wat verloren ging. In elke gevel staan drie grote galmgaten met kalkstenen zijmontants en rondbogen met toten. De bovenzone wordt verlevendigd door ingemetselde vierkante plaatjes natuursteen. Daarboven sluit een eenvoudig boogfries het metselwerk af onder de voet van de spits. Dit fries, in vormen die typerend zijn voor de jaren na de tweede wereldoorlog is aangezet op overhoeks geplaatste natuurstenen plaatjes die een geringe uitsprong maken ten opzichte van het gevelwerk. Op halve hoogte van de galmgaten zijn aan elke zijde in de middenas wijzerplaten aangebracht in de vorm van open cijferringen die evenals de wijzers verguld zijn.

Het zeer verzorgde oorspronkelijke gevelwerk is uitgevoerd in rode handvormsteen, kruisverband met een zeer verzorgde geknipte voeg die nog origineel is. De herbouwde delen van de toren zijn te herkennen aan een afwijkende steen. De daken zijn gedekt met leien in maasdekking. Elegant werkt de vloeiende schoot aan de voet van de hoge daken. De dakflanken van de middenbeuk hebben om de andere schiptravee een dakkapel. Verder is er een dakkapel boven het midden van de koorsluiting. Deze kapellen hebben een luik met lichtgat en zijn afgedekt met een zadeldakje dat aan de voorzijde van twee overstekende schilden is voorzien. De nok wordt bekroond met een loden piron. De nok van het kerkdak eindigt eveneens met een loden piron.

De torenspits herhaalt de vormen van de verloren gegane voorganger. De spits heeft een brede, vrij vlakke schoot die de overgang vormt van vierkant naar achtkant. De insnoering is vrij sterk. Aan de voet van de achtkante schacht zijn in de gevelassen vier dakkapellen aangebracht als voren. De spits wordt bekroond door een goed geproportioneerd smeedijzeren kruis.

Bijgebouwen, erf en beplanting

Op korte afstand van de koorsluiting staat het patronaatsgebouw dat onder Esdonkstraat 4 wordt beschreven. Ten noorden achter de kerk ligt het kerkhof met fraaie oude bomen. Ook de bomen terzijde van de kerk en van het priesterkoor en voor de ingang van het kerkhof zijn van belang voor de beleavingswaarde van het kerkgebouw.

Waardering

Hoofdvorm en detaillering zijn nagenoeg gaaf. De toren was in de oorspronkelijke gedaante wat meer gesloten dan de huidige wat toch een beter effect had. De kerk vormt ondanks enige wijzigingen van na 1945 nog een goed voorbeeld van het werk van Van Tulder en neemt binnen diens oeuvre een zinnige plaats in. De ligging is van onmisbare betekenis voor het dorpsbeeld, en zeker ook voor het dorpsilhouet, mede vanwege de monumentale werking van het voorplein. Het werk van Van Tulder valt op door grote inventiviteit en een onmiskenbaar zoeken naar sierlijke en harmonieuze oplossingen. Als zodanig is dit kerkgebouw zeker te waarderen om zijn architectuurhistorische waarde.

Bron: Voormalig archief Gemeente Veghel

<https://veghe.archiefweb.eu/#archive> Trefwoorden: Gemeentelijke Monumenten, Esdonkstraat 2.